

KÖZÖSSÉGI JÓLLÉT HATÁSTERÜLET

ÖSSZEFOGLALÓ¹

A közösségi jóllét javítása kiemelt társadalmi és gazdasági cél, emiatt ez a *céljellegű hatásterületek* körébe tartozik, és szorosan összekapcsolódik a biztonság és bizalom, valamint a demokrácia hatásterületével. Eszköz jellegű hatásterület a pénzügyi stabilitás és a gazdasági versenyképesség, a környezeti és társadalmi fenntarthatóság, valamint a hatékony közigazgatás.

A közösségi jóllét elemzésénél az egyik kiindulópontunk az egyre szélesebb tartalommal bíró életminőség, a másik pedig az érényetikai szempontok vizsgálata volt. Továbbra sem tartottuk célszerűnek, hogy csupán egyetlen indikátort használjunk, ehelyett a közösségi jóllét „műszerfalára” az anyagi jólét, az életminőség, az érényetika és a fenntarthatóság pilléreihez társítható indikátorokat választottunk ki és alkalmaztunk.

Az *anyagi jólét* alakulását nem a GDP-vel, illetve a GDP-ből származtatható indikátorokkal elemezzük, hanem a *háztartások rendelkezésére álló jövedelem, a szegénység és a társadalmi kirekesztődés, a foglalkoztatás és oktatás dimenziók* indikátoraival jellemezzük. Elemzésünk kiemelt célja annak bemutatása, hogy a háztartás vagy azon belül az egyén helyzete többszörösen hat az emberek közérzetére, összességében a társadalom állapotára, a közösségi jóllétre.

Az *életminőség* változását az *egészségügyi és szociális védőháló, valamint az egyén a társadalomban (a mentális közérzet) dimenziók* indikátoraival írjuk le. Ennek során megvizsgáltuk a „felülről lefelé” (*top-down*), illetve az „alulról felfelé” (*down-up*) építkezés lehetőségét és célszerűségét. Az előbbi esetben az életminőség a rendelkezésre álló (jövedelem, szolgáltatás stb.) lehetőségekből kiindulva közelíthető meg, a gyakorlati szempontok és a nemzetközi tapasztalatok alapján mégis a második megközelítésnek, az egyének szubjektív véleményéből (preferenciáiból) kiinduló szemléletnek adtunk elsőbbséget az indikátorok meghatározása során. Ezt szolgálják – többek között – azok a lakossági véleményfelmérések, amelyekből az egészségügyi ellátórendszerrel és a közoktatással való elégedetlenség fokát ismerjük meg.

Az *érényetikával* kapcsolatban abból indulunk ki, hogy az értelmezett objektív jóllét, boldogságként felfogva, magával hozza a „boldogságparadoxont”: a boldogság (emberi kiteljesedés) csak egy darabig növekszik az anyagi javak bővülésével, egy bizonyos pont után csökkenni kezd. Amivel az érényetikai jóllét egyenes arányban nő, az az emberi kapcsolatok intenzitása. A „kapcsolati javak” jelentik a jóllét másik jelentős tételét. A jóllét tehát függ az emberi kapcsolatoktól: az érényetikában az ember nem más, mint *személy*, aki a kapcsolataiban teljesedik ki, és valósítja meg önmagát, képes az önátadásra, önzetlenségre. A másik személlyel önmagáért és nem a belőle származó haszonért lép kapcsolatba. Ennek eredményeként jöhetnek létre a nyer–nyer helyzetek, és valósulhat meg a széles értelemben vett közösségi jóllét és mindenki java, a közjó.

A *fenntarthatóság* pillérének szerepeltetésével azt a követelményt jelenítjük meg, hogy a jelenleg rövid távon elért közösségi jólléti színvonal hosszabb, de legalább középtávon fenntartható legyen. Ennek vizsgálata azonban elsősorban a gazdasági versenyképesség és pénzügyi stabilitási, valamint a fenntarthatósági hatásterületek feladatkörébe tartozik.

Jóllehet a kutatás és a gyakorlati alkalmazás céljaira kiválasztott dimenziók széleskörűen átfogják a közösségi jóllét területeit, *néhány fontos dimenzió* mind ez ideig *kimaradt a vizsgálatból*. Ilyenek: a család és a háztartás összetétele, a fiatalok és az idősebbek helyzete, a munka minőségi dimenziója, a kultúra és a sport, valamint az időfelhasználás, az időmérés.

A közösségi jóllét dimenzióit leíró indikátorok elemzése során kiemelt figyelmet fordítottunk a közösségi jólléttel kapcsolatos *kormányzati képességek* változására, így egyfelől a gazdaság- és a szociálpolitika általános irányára és jellegére, másfelől az adott időszakban tett szakmapolitikai intézkedések befolyásoló szerepére. Ennek eredményei az egyes indikátorok által jelzett teljesítmények ismertetése során tett kulcsmegállapításokban, levont következtetésekben tükröződnek.

A jövedelmi helyzet főbb jellemző vonásai

A *háztartási szektor összes korrigált rendelkezésre álló jövedelme* indikátor szerint a háztartások érezhetően javuló pénzügyi helyzete egyre kedvezőbb hatást gyakorol az életminőség objektív tényezőinek alakulására. Az *alkalmazásban állók nettó átlagkeresete* indikátor nagysága 2016-ban jelentős mértékben (7,8%-kal) növekedett. A háztartások rendelkezésére álló reáljövedelem növekedése és a foglalkoztatási helyzet javulása ellenére a *háztartások megtakarítási rátája* 2015-ben 9,6%-ra esett vissza. A *háztartási szektor eladósodottsága* 2016-ban a GDP 77%-ára csökkent. Ebben a vonatkozásban Magyarország a 6. legkedvezőbb helyet foglalta el az uniós tagállamok között. A *középosztály jövedelmi helyzete* a 2015-ös kiugróan gyors (2,6%-os) javulás után 2016-ban kisebb mértékben (1,1%-kal) erősödött, ami a középosztály jövedelmi helyzetének stabilizálódását jelzi.

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés főbb jellemző vonásai

A *szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata* 2016-ban a lakosság 26,3%-át érintette, szemben a 2015-ös 28,2%-kal, azaz 183 570 fővel csökkent a szegénység kockázatával élők száma. A *jövedelmi szegénység kockázata* a 2013–2015 közötti időszakban stagnált, 2016-ban a lakosság 14,5%-a élt a jövedelmi szegénységi küszöb alatti jövedelemből, a mutató értéke 0,4 százalékponttal csökkent az előző évi értékhez képest. Hazánkban a relatív jövedelmi szegénység arányszáma

¹ A fejezet szerzői: prof. dr. Báger Gusztáv (a munkacsoport vezetője), dr. Baritz Sarolta Laura, dr. Kelemen Rita Judit, Kiss Norbert Tamás, dr. Szabó Ildikó.

alacsonyabb volt, mint az Európai Unió egészére számított érték (17,3%). A *súlyos anyagi depriváció kockázata* – az előző két évi folyamatos csökkenés után – 2016-ban a lakosság 16,2%-át érintette, ami 3,2 százalékponttal kevesebb volt, mint 2015-ben. A *nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban élők aránya* az elmúlt három évben folyamatosan csökkent hazánkban, 2016-ban a lakosság 8,2%-a élt ilyen háztartásban. A *gyermekre vonatkozó jövedelmi szegénység aránya* a 2014-es 25%-ról 2015-ben 22,7%-ra, 2016-ban pedig 19,9%-ra csökkent. A 2015-ös arány magasabb volt, mint az Európai Unió egészére számított érték.

Az egészségügyi és szociális védőháló főbb vonásai

Az *egészségben eltöltött évek számának* növekedése azt eredményezte, hogy hazánk megközelítette az EU-átlagot, attól már csak 1-2 évvel maradt el. Az országon belül az egészségügyenlétlenség mértéke összefüggést mutat a gazdasági fejlettséggel: a közép-magyarországi régióban a nők és a férfiak egészségben eltöltött éveinek száma meghaladja az EU-átlagot. Ehhez képest az Észak-Alföld esetében a nők 8,4, a férfiak 6,6 évvel rövidebb egészséges élettartamra számíthatnak. A *társadalmi juttatások a GDP százalékában* indikátor nagysága a válság utáni időszakban folyamatosan csökkent, 2014-ben 19,7% volt, szemben az EU 27,6%-os átlagával. A csökkenés elsősorban az egészségügyi, a rokkantsági és a munkanélküli ellátásokat érintette. Az *egészségügyi kiadások a GDP arányában* mutató 2015-ben 7,0%, az állami egészségügyi kiadások nagysága pedig 4,7% volt. A teljes kiadások átlaga több mint 1 százalékponttal volt alacsonyabb az EU-átlagnál, a magánkiadások hazai aránya (33,0%) pedig lényegesen meghaladja a 27,1%-os OECD-átlagot. A 2011-ben emelkedésnek indult *teljes termékenységi arány* 2016-os 1,49-es értéke jelentős növekedésnek számít, de elmarad az EU-átlagtól. Az arányszám 2015-ben a fejlett közép-magyarországi régióban volt a legalacsonyabb (1,29), míg Észak-Magyarországon a legmagasabb (1,64). A népességszám stabilizálásához a 2,1-es érték elérésére lenne szükség. A *nyugdíjak helyettesítési rátájának* hosszabb távon tapasztalt változása és 2014-es emelkedése összhangban állt a nemzetgazdaság teljesítő- és versenyképességének alakulásával. A 2015-ös 65%-os érték a 2005-től vizsgált értékek mindegyikét meghaladja. Ez a tendencia folytatódik 2016-ban is, az indikátor értéke elérte a 67%-ot, így a nyugdíjasok már közel 70%-át megkapják annak a jövedelemnek, amit az előző években megkerestek. A 2015-ös magyar adat meghaladta az 57%-os EU28-átlagot, és a legjobb érték a vizsgált országok között.

A foglalkoztatottság és az oktatás főbb jellemző vonásai

A 15–64 éves korú, gazdaságilag aktív népesség száma indikátor szerint a munkaerőpiacon megjelent foglalkoztatottak

és munkanélküliek száma az 1998–2006 közötti időszakban – kisebb éves hullámzással – nőtt, a foglalkoztatottság legmagasabb értéke (4222 ezer fő) pedig 2006-ban volt. A válság hatására az aktív népesség száma 2009-ben 4135 ezerre csökkent, majd 2014-re 4413 ezerre nőtt, 2016-ban pedig már rekordszintre (4543 ezer főre) emelkedett. 2016-ban a 15–64 éves népességre számított foglalkoztatási ráta 66,5% volt. A 20–24 éves népesség foglalkoztatottsági arányszámát tekintve az EU28-átlagnál (71,1%) kismértékben kedvezőbb a hazai mutató (71,5%). A visegrádi országok között csak Csehország adata (76,7%) kedvezőbb, mint a hazai érték. A *PISA-felmérésen alulteljesítők aránya* indikátor szerint Magyarország eredményei a 2009-es felmérés óta romlottak, alacsonyabbak a nemzetközi átlagnál. A romló átlagértéknél nagyobb problémát jelez az alulteljesítők aránya, hiszen 2015-ben az alulteljesítő hazai diákok aránya mindhárom kompetenciaterületen jelentősen nagyobb volt (18,5%), mint az OECD-átlagérték (13%). A *korai iskolaelhagyók aránya* – a 2014-es javulás után – 2016-ban 12,4%-ra emelkedett, miközben az EU-ban az átlagos arányuk 10,7%-ra csökkent. Ebben a vonatkozásban jelentősek az országon belüli regionális különbségek. A *felsőfokú végzettségű fiatalok aránya* az utóbbi évtizedben jelentősen emelkedett, 2016-ban azonban az előző évi 34,3%-ról 33,0%-ra mérséklődött. A versenyképesség javításához további fejlődésre van szükség. Az országba be- és kivándorlók különbségét mérő *vándorlási különbözet* indikátor 2013 óta pozitív eredményt jelez: 2014-ben 12 368 fő, 2015-ben 15 119 fő volt a vándorlási különbözet Magyarországon, ami 2,9-szeres, illetve 1,2-szeres növekedést jelent az előző évhez képest.

Az egyén a társadalomban főbb jellemző vonásai

Az *élettel való elégedettség* indikátor szerint a felnőtt lakosság kérdőívre adott válaszainak átlagértéke – 0–10-ig terjedő skálán – 2014-ben 6,4 volt, ugyanez az adat 2015-ben és 2016-ban kismértékben, 6,1-ra csökkent. Az elégedettség foka az életkor előrehaladásával mérséklődik, az iskolai végzettség emelkedésével pedig nő. Az ország pontértéke alacsonyabb, mint az EU-átlag és a többi visegrádi ország átlaga. Az *egyén által végzett tevékenység tartalmassága* indikátor szerint a lakosság kedvezőbbnek véli az általa végzett munka tartalmasságát, mint az élettel való általános elégedettséget. Az *önkéntes társadalmi munka gyakoriságára* jellemző, hogy 2017-ben a magyar lakosság mintegy 20%-a vett részt önkéntes társadalmi munkában évente legalább egyszer. Az *egészségügyi ellátórendszer minőségével való elégedettség* – különösen az állami feladatellátás területén – nem kielégítő. Az *oktatással való elégedettség* közepes szintű, az átlagnál kedvezőtlenebb minősítést az állami feladatellátás és a fejlesztő-felzárkóztató pedagógiai rendszer kapott.